

TÜRÜK

2021, Yıl/Year: 9, Sayı/Issue: 24, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 07.01.2021

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 16.02.2021

Sayfa / Page: 128-153

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Dr. Gökhan Çevik

T. C. Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen

cevikgokhan@windowslive.com

BABUR-NÂME'DE MESLEK ADLARI

Öz

Tarih boyunca insan yaşamının gereksinimlerinden dolayı pek çok meslek grubu ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu meslek grupları ait olduğu toplumun kültür ve medeniyetini, toplumsal yaşamının zenginliğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. En eski çağlardan itibaren yüksek bir kültür ve medeniyet oluşturan Türkler de birçok farklı iş alanında faaliyet göstermiş ve zamanla farklı meslek grupları meydana getirmiştir. Türklerin geçmiş yüzyıllardaki kültür ve medeniyetini, toplumsal yaşamlarındaki canlılığı daha detaylı görebilmek için ise bu söz konusu meslekleri incelemek ve mesleklerle ilgili dil malzemesini ele almak önem arz etmektedir. Bu çalışmada klasik Çağatay dili ve edebiyatının nesir alanındaki en önemli kaynaklarından biri olan Babur-nâme'de geçen meslek adları ele alınmıştır. Çalışmada eserdeki meslek adları sınıflandırmaya tabî tutulmuş, köken ve yapı bakımından incelenmiştir. Sonuç bölümünde mesleklerin iş kollarına dağılımı ile köken ve yapı bakımından görünümüne dair tespitler yapılmıştır. Meslek adlarını incelemedeki amacımız dönemin toplumsal, kültürel, askerî, sanatsal, ekonomik, siyasi vb. hayatını meslek adlarıyla ilgili söz varlığı bağlamında ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: Çağatay Türkçesi, Babur-nâme, meslek adları, etimoloji, unvan.

THE NAMES OF OCCUPATIONS IN BABURNAMA

Abstract

Various occupational groups have emerged due to the needs of individuals throughout the history. These emerging occupational groups are very important in terms of indicating the culture and civilization and the richness of the social life of the society, they belong to. Turks who have been building a very high culture and civilization from the most ancient times, have been operating in many different professional fields and created different occupational groups over time. For this reason, it is significant to examine these stated occupations and review the language material related to them in order to see the culture and civilization of Turks in the past and the liveliness in their social lives. In this study, occupational names in Baburnama, which is one of the most important sources of Chagatai language and literature in the field of prose, are discussed. Occupational names in the work are classified and studied in terms of etymom and structure. In the conclusion section, the distribution of professions to business lines and their views in terms of etymom and structure are determined. The purpose of analysing the names of occupations is to reveal the social, cultural, military, artistic, economic and political life of that period within the context of vocabulary related to the names of occupations.

Keywords: Chagatai Turkish, Baburnama, occupation names, etymology, title name.

1. Giriş

Tarih öncesi devirlerden itibaren aletler yapmaya başlayan insanlar, daha sonraki zamanlarda bu yeteneklerini geliştirerek meslek grupları oluşturmuşlardır (Merçil, 2000: 1). Eski Türkler Hunlardan başlayarak hayvan yetiştiriciliği (bozkır ekonomisi) yanında verimli arazilerde ziraatla; deniz, göl ve akarsu kıyılarında ise balıkçılıkla uğraşmışlardır. Ayrıca, avcılık ve diğer zanaatlar da Eski Türklerin önemli geçim kaynakları arasında yer almıştır (Çoruhlu, 1993: 9). Uygur bir toplumda bulunması gereken her türden meslek, eski Türkler arasında mevcuttur. Bu durum, eski Türk toplumunda yaşadıkları çağa göre yüksek bir medeniyet tarzını benimsemiş zümrelerin ilk dönemlerden başlayarak var olduğunu göstermektedir (Şen, 2007: III).

Kültür, bir milletin tarihî süreç içinde ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı her türlü maddi ve manevi özelliklerin bütünüdür. Bir milletin hafızası olarak da nitelendirilebileceğimiz kültür, oluşmaya başladığı en eski dönemlerden bugüne “dil” vasıtasıyla taşınır, varlığını yine “dil” sayesinde korur. Bu durumda, tarihin derinliklerinde saklı olan gerçekleri tespit etmek ve böylece geçmiş ile aramızda kurulacak bağı sağlamlaştırmak hususunda bize en doğru ipuçlarını gösterecek olan kaynaklar, Türklüğün ortak mirası konumundaki yazılı belgeler olacaktır. Türklerin siyasi ve kültürel tarihini yansıtan, Türk dilinin gramer inceliklerini ortaya koyan bu eserler üzerinde yapılmış ve yapılacak olan çalışmalarla, Türk siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatına ayna tutulacak, böylece Türkler hakkında objektif bakış açılarının gelişmesi sağlanacaktır (Uçar, 2012: 1073-1074). Sadece Çağataycanın değil, bütün Türk edebiyatının en önemli mensur örnekleri

arasında sayabileceğimiz Babür-nâme, otobiyografik özelliğinin yanı sıra, on beşinci yüzyıl sonu ile on altıncı yüzyıl başlarındaki Orta-Asya, Afganistan ve Hindistan hakkında son derece önemli bilgilerin kaynağı niteliğindedir. Babür, hatıratında gördüğü yerlerin coğrafi durumunu, hayvan ve bitkilerini, anıtlarını, oralardaki halkın siyasi, idari ve askeri teşkilatını; tanıdığı kimselerin düşünce ve hareketlerini açık ve sade bir dil, yapmacıksız, samimi bir üslupla yazmıştır (Yücel, 1995: 16). Doğu Türk yazı dilinin en hacimli ve söz varlığı bakımından da en zengin kaynaklarından biri olan Babur-nâme’de meslek adları ile ilgili söz varlığı da önemli ölçüde yer tutmaktadır.

2. Amaç ve Yöntem

Çalışmamızda Babur-nâme’deki meslek adları ile ilgili söz varlığını tespit ederek dönemin toplumsal, kültürel, askerî, idarî, siyasî vb. yaşamını ortaya koymak ve meslek adları ile ilgili yapılacak sonraki çalışmalara katkı sunmak amaçlanmıştır. Söz varlığı tespit edilirken Münevver Tekcan danışmanlığında Babur-nâme’nin Haydarabad nüshası esas alınarak Duygu Koca, Kemal Mutlu, Bilal İsmail Şirin, Gökhan Çevik, Hakan Terzioğlu ve Seda Kavallı tarafından hazırlanan yüksek lisans tezleri taranmıştır. Meslek adları incelenirken Serkan Şen’in *Orhun, Uygur ve Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü* (2007) ve Galip Güner’in *Kıpçak Türkçesindeki Meslek Adları Üzerine İçerik ve Yapı Bakımından Bir Sınıflandırma Denemesi* (2010) adlı çalışmalarında kullanılan yöntemler esas alınmıştır.

Çalışmada meslek adları alfabetik olarak sıralanmış, köken ve yapı bakımından incelenmiştir. Bu inceleme için kaynak olarak genellikle Sir Gerard Clauson’un *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* adlı eseri, F. Steingass’ın *A Comprehensive Persian-English Dictionary* adlı eseri, Suat Ünlü’nün *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, F. Sema Barutçu Özönder’in *Muhakemetü’l-Lugateyn* üzerine yaptığı çalışma ve Mehmet Kanar’ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* kullanılmıştır. Ayrıca bazı meslek adları için Reşit Rahmeti Arat’ın Babur-nâme üzerine yaptığı çalışmadaki açıklamalar dikkate alınmıştır. Etimolojisi hakkında görüş birliği olmayan sözcüklerin kökeni ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Her meslek adı Babur-nâme’de geçtiği cümle ile birlikte varak ve satır numarası belirtilerek verilmiştir. Taranan tezlerde kullanılan çeviri yazı işaretleri, tezlerdeki şekliyle bırakılmıştır. Topluca bir değerlendirme yapabilmek için aynı meslek adının farklı eklerle türetilmiş şekilleri de çalışmamıza dahil edilmiştir. Herhangi bir başlık altında ele alınamayan meslek adları “Diğer Meslekler” başlığı altında incelenmiştir. Sınıflandırmamızda askerî ve idarî unvanlara da yer verilmiştir.

3. Babur-nâme’de Meslek Adları

3. 1. Adaletle İlgili Meslekler Adları

qāḏī: < Ar. “dinî yargıç” (OTS,702) “*Fergāna vilāyetide bu ṭabaqa muqtedā ve şeyhū’l-islām ve qāḏī bolak élgendürler.*”[BN: 54a/3]

qāḏīlıq: < Ar. + T. “dinî yargıçlık” (< Ar. *qāḏī* “yargıç” + T. + *lıq*) “*Yana Qāḏī İhtiyār édi. Qāḏīlıqnı hūb qıldı. Fıqhda bir Fārsī risāle bitiptür.*”[BN: 179a/4]

3. 2. Avcılıkla İlgili Meslek Adları

quşçı: < T. + T. “kuşçu, kuş terbiyecisi, şahin besleyen kimse” (ÇTS, 674; EDPT, 671) (< T. *quş* “kuş” + T. +çı) “*Quşçı kişi érdi. Quş galebe salur édi, yahşı salur érdi. Uluğ Bég Mirzâdın son ança quşçı pādşāh yoq édi.*”[BN: 19a/3]

quşçılığ: < T. + T. + T. “kuşçuluk, kuş terbiyeciliği” < T. *quş* “kuş” + T. +çı + T. +lığ)

“*Türk kişi édi. Quşçılığını yahşı bilür édi.*”[BN: 173b/4]

şayyād: < Ar. “avcı” (OTS, 1280) “*Şayyādların üyeleriniñ toğrısığa yétkende şayyādlar bir dīk dégen quşnı tutup ékendürler.*”[BN: 235a/18]

3. 3. Büyü, Fal ve Kehanetle İlgili Meslek Adları

müneccim: < Ar. “yıldız falına bakan, astrolog” (OTS, 1024) “*Ġālibā bu mescid qiblesiniñ semtini müneccim farīqı bile ‘amel qılıpturlar.*”[BN: 46b/5]

yadaç¹: < “yada taşıyla iklimi değıştiren büyücü” (Şen, 2007: 233) (< *yada* “yağmur büyü, yağmur taşı” bk. EDPT, 83 + T. +çı) “*Aqreb bolğaç yadaçılarga buyurur biz kim yada qılğaylar.*” [BN: 347b/10]

yadaçılığ: < “yağmur taşı büyücülüğü” (< *yada* “yağmur büyü, yağmur taşı” + T. +çı + T. +lığ) “*Quşçılığını ve yadaçılığını hem bilürédi.*”[BN: 40a/2]

3. 4. Dilencilikle İlgili Meslek Adları

gedālıq: < Far. + T. “dilencilik” (ÇTS, 289) (< Far. *gedā* “dilenci + T. +lıq) “*Nürgil toğrısı yétkende bir qarı kélip gedālıq qıldı.*”[BN: 250b/07]

qaraçu²: < “dilenci” (Şen, 2007: 207) “*Pādşāhlıqta qaçan rāst kélgey kim bir qaraçu kişini özi bile şerīk qılğay?*”[BN: 170b/1]

3. 5. Dinle İlgili Meslek Adları

¹*yadaçı* sözcüğüyle ilgili geniş bilgi için bk. Serkan Şen, Orhun, Uygur ve Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Samsun, 2007, s. 233-235

² Reşit Rahmeti Arat Babur-nâme üzerine yaptığı çalışmada *qaraçu* sözcüğünü “uşak” olarak açıklamıştır. bk. Babur, Ġāzī Žahīrī’-d-dīn Muğammed, Vekayi, Babur’un Hâtrâtı (Çev. Reşit Rahmeti Arat), I-II., Kültür Bakanlığı Yay., Ankara. 2000, s. 263; Sözcükle ilgili geniş bilgi için bk. Şen, 2007, s. 207

derviş: < Far. “derviş” (OTS, 262) “*Bu sındurulğan altun kümüş şürāhī ü ālātnı müstahiqqlarğa ve dervişlerğa ulaşıldı.*”[BN: 312a/13]

dervişlik: < Far. + T. “dervişlik” (ÇTS, 287) (< Far. *dervīš* “derviş” + T. +*lik*) “*Térđi Béğ Hāksār kim dervīšlikdin çıkarıp sipāhī qılıp édim. Néçe yıl mülāzemet édi.*”[BN: 329b/9]

hāfız: < Ar. “Kur’an’ı ezberleyen” (OTS, 451) “*Yana Semerqand’dın kelgen hāfızların tevābī’i hāfız ve mollālar olturdılar.*”[BN: 351b/14]

mollā: < Ar. “hoca, büyük bilgin” (OTS, 936) “*Yana Mollāzāde Mollā ‘Osmān édi. Kābul tümenleridin Lühüger tümeninin Çarh kéntidindür. Uluğ bég Mīrzā zamānıda on dört yaşıda ders aytqan üçün mollā māder-zād derler.*”[BN: 178a/9]

mollālıq: < Ar. + T. “hocalık, bilginlik” (< Ar. *mollā* “hoca, bilgin” + T. +*lıq*) “*Yana Seyfī Buḥārī édi. Fī’l-cümle mollālıqı bar édi. Oquğan kitābların mufaşşalını élge körsetip mollālıqı işbāt qılır édi. Dīvān tertīb qılıptur.*”[BN: 180b/3]

mutaşavvif: < Ar. “sufi, tasavvuf bilginini” (OTS, 980) “*Alī Şīr Béğ qaşıda mundaq mutaşavvıflar yığılıp vecd ü semā’ qılurlar ékendür.*”[BN: 176a/11]

sūfī: < Ar. “mutaşavvif, tasavvuf ilgilenen” (OTS, 1336) “*Yana Kemāleddīn Hüseyin Gāzürgehī édi. Egerçi şūfī émes édi, mutaşavvif édi.*”[BN: 176a/11]

şeyh: < Ar. “tekke lideri” (OTS, 1383) “*Bir néçe şeyh ü mollā aña kélip dérler kim Quṭb bizniñ bile ihtilāṭ qıladur.*”[BN: 172b/12]

şeyhü’l-islām: < Ar. “din işlerinden sorumlu kişi” (OTS, 1383) “*Yana Mīr Muḥammed Yūsuf édi. Şeyhü’l-islāmın şāgirdi édi. Soñra şeyhü’l-islām öziniñ yeride anı neseb qıldı.*”[BN: 179a/8]

qalender: < Far. “dünyayı umursamaz derviş” (OTS, 710) “*Şoḥbetqa Tileñ Şāhī dégen qalender bile yana bir kārızlıq rebābını hem şoḥbet qaçarluduk.*”[BN: 247b/5]

3. 6. Eğitim-Öğretim ve Kültürle İlgili Meslek Adları

dānişmend: < Far. + Far. “bilgili, bilim adamı, bilgin” (OTS, 245) (< Far. *dāniş* “bilim, bilgi” + Far. *mend* “sahip”) “*Mollā Abdurrahmān Ğaznī’niñ ekābiridin édi. Dānişmend kişi édi. Hemīşe ders aytur édi, bisyār mütedeyyin ve muttaqī vü perhīzkār kişi édi.*”[BN: 138a/7]

hāce: < Far. “hoca” (OTS, 444) “*Qamber ‘Alī Béğ ve yana ba’zı béglerni ilgerirek yiberildi kim inçkelik bile qurgānğa kişi kivürüp hāce ü erbāb bile sözleşgeyler.*”[BN: 140b/6]

kâtip: < Ar. “yazan, yazıcı, katip” (OTS, 724) “*Hâfız Mîr Kâtipniñ ağası Semerqanddın kélip édi.*”[BN: 237b/13]

kitâbdâr: < Ar. + Far. “kütüphaneci” (PED 1014) (< Ar. *kitâb* “kitap” + Far. *dâr* “koruyan, tutan”) “*Ol on bir kişidin birisi ‘Abdullâh Kitâbdâr édi.*”[BN: 210a/10]

muşannif: < Ar. “besteci” (PED, 1255) “*Yana muşanniflerdin Ğulâm Şādî édi. Şādî H’ânende’niñ oğlı édi. Egerçi sâz çalır édi, velî bu sâzendeler çerğesinde çalmas édi.*”[BN: 182b/4]

muşavvir: < Ar. “ressam” (OTS, 975) “*Muşavvirlerdin Behzâd édi. Muşavvirliq işini bisyâr nâzik qıldı, velî saqalsız élniñ çehresiniñ yaman açadur: ğabğabını köp uluğ tartadur.*” [BN: 181b/12]

münşî: < Ar. “edebi kurallara göre yazı yazan, güzel üsluplu kâtip” (OTS, 1029) “*Münşîlerni tilep buyurdum kim bu iki ‘azîm’üş-şân umûr kim vâqi’ boldı. Munıñ ijbârığa fermânlar bitigeyle.*”[BN: 312b/9]

mürebbi: < Ar. “eğitmen, pedagog” (OTS, 1032) “*Ahmed Hacı Bég mürebbi vü muqavvîsi édi.*”[BN: 170b/8]

nevîsendeliğ: < Far. + T. “yazıcılık, kâtiplik” (ÇTS, 841) (< Far. *nevîsende* “yazıcı, kâtip + T. +lîğ) “*Penc-şenbe küni Rebî’ü’l-âhır ayınıñ törtide mundaq muqarrer boldı kim Āgra’dın Kâbil’ğaça çıqmaq Beg Şâhî Tamğacı’niñ nevîsendeliğı bile tınâb urğay.*”[BN: 351a/7]

qışşâh’ân: < Ar. + Far. “masal okuyan, masal anlatan” (OTS, 752) (< Ar. *qışşâ* “hikâye” + Far. *h’ân* “okuyan”) “*Tir-ı qazâ oqı humâyünniñ qışşâ-h’ânığa yétkeç oq cân teslîm qıldı.*” [BN: 259b/2]

şâgird: < Far. “öğrenci” (OTS, 1354) “*Yana Mollâ ‘Abdü’l Ğaffûr Lâr Mevlânâ ‘Abdurrahmân Câmî’niñ hem mürîdi hem şâgirdi édi.*”[BN: 178b/4]

şâ’ir: < Ar. “şair, ozan” (OTS, 1358) “*Şâ’ir édi. Tufeylî tağalluş qılır édi. Qasîdeni bisyâr yahşî aytur édi.*”[BN: 176b/12]

şâ’irçe³: < Ar. + T. “küçük şair” (< Ar. *şâ’ir* “şair, ozan” + T. +çe) “*Kâbil şâ’irçeleridin birev Şâh Fîrûz Qadr tapıp édi. Kâbil şâ’irçeleridin birev Şâh Fîrûz Qadr tapıp édi.*”[BN: 215b/2]

³ şâ’irçe sözcüğünü Arat “küçük şair” olarak çevirmiştir. bk. Arat, age., 2000, s. 340

ta'lıqçı: < Ar. + T. “talikçi” (< Ar. *ta'lıq* “bir yazı stili” bk. OTS, 1433+ T. +çİ) “*Yek-şenbe küni Rebī'u'l-evvel ayının toquzıda Bég Muhammed Ta'lıqçı keldi.*”

üstād: < Far. “usta, öğretmen” (OTS, 1582) “*Üstādı Seyyid Maḥmūd şī'ī ékendür. Bu cihettin Baysungur Mīrzā hem maṭ'ūn édi.*”[BN: 68b/3]

3. 7. Esnaf ve Zanaatkarlıkla İlgili Meslek Adları

3. 7. 1. Gıda ve Beslenmeyle İlgili Meslek Adları

aşlıqçı: < T. + T. + T. “erzak tedarikçisi, ordu vekilharcı” (ÇTS, 64) (< T. *aş* “aş” + *lıq* bk. EDPT, 261 + T. +çİ) “*Uruş bolmadı, velī her künde biziñ aşlıqçı ve alarnıñ aşlıqçısı atqulaşurlar édi.*”[BN: 67b/11]

aşpezlıq: < T. + Far. + T. “aşçılık” (< T. *aş* “aş” + Far. *pez* “pişiren” bk. PED, 62 + T. +*lıq*) “*Hüb nānvālıqları ve aşpezlıqları bardur.*”[BN: 47b/13]

bavurçı⁴: < Moğ. + T. “aşçı” (Teres, 2009: 125) (< Moğ. *bağur~ ba'ur* “karaciğer” ve T. +çİ) “*Dedim kim İbrāhīm'niñ bavurçılarını keltürdiler. Ellig altmışça bavurçıdın törtinis ahladım.*”[BN: 305b/2-3]

bavurçılıq : < Moğ. + T. + T. “aşçılık” “*Ri'āyeti ve şefqati maqāmıda bolup bavurçılıq mertebesidin hāşşa beqāvulluq mertebesiga yétkürüp érdim.*”[BN: 151b/2-3]

halvaçı: < Far. + T. “helvacı, tatlıcı” (ML, 37) (< Far. *halvā* “helva” bk. PED, 429 + T. +çİ) “*Argunlar tarafıdın Halvācı Tarhan su içide Qanber 'Alī ve Téñri Bérđi bile çapqulaştılar.*”[BN: 211a/1]

nānvālıq: < Far. + T. “ekmekçilik” (Far. *nānvā* “ekmek” bk. PED, 1381 + T. +*lıq*) “*Hüb nānvālıqları ve aşpezlıqları bardur.*”[BN: 47b/12]

sellāhlıq: < Ar. + T. “kasaplık” (< Ar. *sellāh* “havyan kesen, deri yüzen, kasap” bk. OTS, 1293 + T. +*lıq*) “*Atası vilāyetqa kirip néçe maḥall sellāhlıq qılğan üçün Qanber 'Alī Sellāh dérdiler.*”[BN: 15b/6]

şerbetçi: < Ar. + T. “şerbetçi” (< Ar. şerbet “şerbet” bk. ÇTS, 1038+ T. +çİ) “*Mīrzā bile Muhammed Qulı Qoçın Hasan Şerbetçi bile kirdiler.*”[BN: 36b/5]

⁴*bavurçı* sözcüğü ile ilgili geniş bilgi için bk. Ersin Teres, Çağataycada Söz Yapımı, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2009, s. 125

3. 7. 2. Günlük Hayat-Ev Eşyası ve Aletleriyle İlgili Meslek Adları

cāmebāf: < Far. + Far. “dokumacı” (PED, 352) (< Far. *cāme* “elbise” + Far. *bāf* “dokuyan”) “*Yana şehir yetimlerinin Dīvāne Cāmebāfını ve Kel Qaşuqını keltürdiler.*” [BN: 43a/14]

dükkāndār: < Ar. + Far. “dükkanlı, dükkan sahibi” (PED, 530) (< Ar. *dükkān* “iş yeri, dükkan” + Far. *dār* “koruyan, tutan”) “*Dükkāndārlar dükkānlardan baqıp tanıp du‘ā qılurlar édi.*” [BN: 84b/1]

kāşīkārılıq: < Far. + T. “çinicilik” (< Far. *kāşī* “çini” + Far. *kār* “eden, edici” bk. OTS, 723 + T. +ılıq) “*Bu tamların taşqarısını yeşil kāşī bile kāşīkārılıq qılıpturlar. Yeşil kāşī bile girdāgirdide tamām kele dirāhtlarını körsetiptürler.*” [BN: 340b/10]

dürüdger: < Far. + Far. “dülger, marangoz” (OTS, 290) (< Far. *dürūd* “biçme doğrama; kereste” + Far. *ger* “eden, edici”) “*Dülpür’da iş qıladurğan seng-tırāş ve dürüdger ve cemī müzdürlarğa Āgra’dağı üstādkārlar müzdürlar destürü bile in‘āmlar boldı.*” [BN: 354a/1]

sengtırāş: < Far.+ Far. “taş yontan, taş ustası” (OTS, 1299) (Far. *seng* “taş” + Far. *tırāş* “yontan”) “*Buyuruldı kim seng-tırāşlar köprek kelip bir mertebe havzın tūpini dürüst alsunlar.*” [BN: 344a/12]

sengtırāşlıq: < Far. + Far. + T. “taş yontma, taş işçiliği” (< Far. *seng* “taş” + Far. *tırāş* “yontan” +ılıq) “*Semerqand bile Keş arasında bir tağ tüşüptür İtmek Dabanı dērler. Sengtırāşlıq qılır taşlarını tamām bu tağdın élderler.*” [BN: 49a/5]

pālāndüz: < Far. + Far. “semerci” (OTS, 1179) (< Far. *pālān* “semer” + Far. *düz* “diken”) “*Bu cümledin Bennāi Herīdin ‘azīmet qılır vaqt eşeki üçün pālānduzğa ğayr-i mükerrer pālānı buyurur.*” [BN: 180b/1]

3. 7. 3. Silah Yapımıyla İlgili Meslek Adları

cibeçi: < Moğ. + T. “cebeci, silah yapımcısı” (ÇTS, 206) (< Moğ. *cibe* “silah, zırh” + T. +çı) “*Yana tüfekendāzlar bile Üstād Muḥammed Emīn Cibeçi’niñ aḥvālının ğāfil bolmañ.*” [BN: 360a/13]

3. 7. 4. Giyim, Kuşam ve Tekstille İlgili Meslek Adları

naqqāşlıq: < Ar. + T. “nakkaşlık” (ÇTS, 820) (< Ar. *naqqāş* “nakkaş, süsleme ustası” + T. +ılıq) “*Naqqāşlıqda hem éligi yamān émes édi.*” [BN: 68b/7]

3. 8. Gündelik İşlerle İlgili Meslek Adları

'amele: < Ar. "işçi" (OTS, 46) "*Hindūlar ekşer tenāsūhi boladur; 'amele ve müstācir ve gārekzārlar tamām Hindū'dur.*"[BN: 290a/13]

müzdür: < Far. "işçi, amele" (ÇTS, 812) "*Dūlpūr'da iş qıladurğan seng-tırāş ve dūrūdger ve cemī' müzdūrlarğa Āgra'dağı üstādkārlar müzdūrlar destūrı bile in 'āmlar boldı.*"[BN: 354a/1]

3. 9. Güvenlikle İlgili Meslek Adları

3. 9. 1. Askerlikle İlgili Meslek Adları

āteşbāzlıq: < Far. + Far. + T. "fişekçilik" (< Far. *āteş* "ateş" + Far. *bāz* "oylayan" bk. OTS, 74 + T. +lıq) "*Üstād bir nevbet uluğ taş attı. Yana bir neçe firengī attı. Bengāliler'niñ āteşbāzlıq bile şöhreti bar edi. Bu nevbet yaħşı sınaduk.*"[BN: 372b/12]

başlıq/başlıq: < T. + T. "reis, amir" (ÇTS, 106; EDPT, 381) (< T. *baş* "amir, yönetici, lider" + T. +lıq/+lıq) "*Utrudağı çérigni gāfıl qılıp 'Abdul-Laṭīf Baħşı başlıq bés altı yüz ebdān kişini Kilif güzerige yiberdi.*"[BN: 33a/6]

çağdavul: < Moğ. "ordunun arkasından giden bölük, artçı" (ML, 41; ÇTS, 220) "*Seyyid Qāsım Eşik Ağa çağdavul édi. Kéyindin ordu kéyince kéledürgen Gücūrlarnı tutup bir neçe baş kesip kélitürdi.*"[BN: 223a/1]

çağdavulluq: < Moğ. + T. "artçılık" (< Moğ. *çağdavul* "ordunun arkasından giden bölük, artçı"+ T. +lıq) "*Kéçe çağdavulluq qaçıqqanlar qaruluq cihetidin tañ atqunça at üstide oq édiler.*"[BN: 161b/8]

çapqunçı: < T. + T. + T. "akıncı" (ÇTS, 228) (< T. *çap-* "vurmak, kesmek; sürmek; seğırtmek, (at) koşturmak" bk. EDPT, 394 + T. -qun + T. +çı) "*Yana bir qatla hem uşbu Türkmen Hezāresi'ni Ĥorāsān'dın kéledürgende çapqunçı barıp qalın qoy ve at kélitürdiler.*"[BN: 161b/4]

çerig⁵: < T. "asker" (ÇTS, 240; EDPT, 428) "*Semerqanddın bargan çerig élidin hem haylı yigitler bar édi.*"[BN: 52b/8]

çerig bégi⁶: < T. + T. "asker beyi" (< T. *çerig* "asker" + T. *bégi* "beyi") "*Sarığ Baş Mīrzāni çerig bégi qılıp miñ éki miñçe kişi maña qoşup Aħsī tarafığa yiberdiler.*"[BN: 109a/10]

⁵çerig sözcüğü ile ilgili geniş bilgi için bk. Şen, age., s. 254.

⁶çerig bégi Arat tarafından "asker beyi" olarak açıklanmıştır. bk. Arat, age., s. 165

irevül/hirevül: < Moğ. “harpte ön safta savaşan kıta; öncü, öncü bölüğü” (ÇTS, 475) “*Értesige biz hem baranğar cavanğar gol hirevülni tertîb qılıp keyim keyip yarağlanıp yasal yasap tura kötürgen yayaqlarını alımızğa salıp ganîm üstige yürüdük.*”[BN: 69b/11]

miñ bégi: < T. + T. “binbaşı, bin kişilik ordu birliğinin komutanı” (Turan, 2019: 212) (< *miñ* “bin” + T. *bégi* “beyi”) “*Barğan ılğar bégleri Bāqī Miñ Bégi, Terdi Bég Qoç Bég, ‘Aşıq Bekāvul, Mollā Apāq, Muhsin Dūldāy, Hindustān bégleridin Şeyh Gūran.*”[BN: 332b/7]

mīrsipāh⁷: < Far.+ Far. “kumandan” (< Far. *mīr* “baş, komutan” bk. ÇTS, 764 + Far. *sipāh* “asker” bk. ÇTS, 992) “*Bir vilāyetqa ékki pādşāh ve çerigge ékki mīrsipāh mūcib-i tefrīqa ve vīrānliq ve sebeb-i fitne ve perīşānliqdur.*”[BN: 121a/9]

qavğunçı: < T. + T. + T. “takipçi, iz süren” (ÇTS, 595) (< T. *qav-* “kovmak” bk. EDPT, 580 + T. *-ğun* “kovalama, takip etme” + *çı*) “*Ordusığa yetip Muhammedī ve ‘Abdul ‘Azīz ve ‘Alī Hān ve ba‘zılarını kāfir keyniğa qavğunçı yiberildi.*”[BN: 325a/9]

qoşun bégi: < T. + T. “on bin kişilik ordu komutanı” (Turan, 2019: 212) (< T. *qoşun* “ordu, saf, alay” bk. ÇTS, 650 + T. *bégi* “beyi”) “*Qadīmī Andicānniñ qoşun bégleridin édi.*”[BN: 14a/4]

pāçı: < Far. + T. “piyade askeri” ÇTS, 884) (< Far. *pā* “ayak” + T. + *çı*) “*Hindustānī pāçı Kāmran’niñ ve Hāce Dost Hāvend’niñ ‘arzā-dāştlarını keltürdi.*”[BN: 345b/5]

serdār: < Far. + Far. “komutan” (OTS, 1303) (< Far. *ser* “baş” + Far. *dār* “koruyan, tutan”) “*Baş serdār bolğay, éki qol éki şarafdın kélür kömek ü meded bolğay.*”[BN: 94a/8]

serdārliq: < Far. + Far. + T. “komutanlık” (< Far. *ser* “baş” + Far. *dār* “koruyan, tutan”+ T. + *liq*) “*Hindistān éli egerçi ba‘zısı qılıç çapqay velī ekşerī sipāhīliq rāh ve revişidin ve serdārliq yürüş ve turuşdın ‘ārī ve bībihre dürler.*”[BN: 303b/9]

sipāhī: < Far. + Far. “tumar sahibi sipahi asker” (ÇTS, 992) (< Far. *sipāh* “asker” + Far. nispet eki *ī*) “*Bihrede bolğan Türk ve yerlig sipāhīlerniñ dağı vech ü ‘ulūfelerini artturup Hindū Bégge kömek qoyduk.*”[BN: 229b/3]

sipāhīliq: < Far. + T. “askerlik, savaşçılık” (ÇTS, 992) (< Far. *sipāhī* “sipahi, asker” + T. + *liq*) “*Qutluq Hāce Kökeldaş müddet-i medīd édi. Sipāhīliqını terk qılıp dervīş bolup édi.*”[BN: 187b/8]

⁷*mīrsipāh* sözcüğü Arat tarafından “kumandan” olarak açıklanmıştır. bk. Arat, age., s. 18

teḥşendāz: < Far. + Far. “okçu” (< Far. *teḥş* “yaylı tüfek, ok” bk. PED, 288 + Far. *endāz* “atan, atıcı”) “*İbrāhīm Sarunīn qaşıda teḥşendāz bar édi: bisyār yaḥşı atar édi. Ança teḥşendāz körülmeydür érdi.*” [BN: 31a/11]

tīrendāzlıq: < Far. + Far. “okçuluk” (OTS, 1554) (< Far. *tīr* “ok” + Far. *endāz* “atan, atıcı” + T. +*lıq*) “*Andaq tīr-endāzlıq qıldılar kim barlar qalqandın cébedin ba‘zı maḥalda ékki cébedin ötkere ötkere atıpturlar.*” [BN: 163a/8]

tırkeşbend: < Far. + Far. “okçu, ok hazırlayan” (< Far. *tırkeş* “ok kılıfı” bk. PED, 341 + Far. *bend* “bağlayan, takan”) “*Ol nevāhīde bolur tırkeşbend ve sipāhīğa istimālet fermānları yiberildi.*” [BN: 296a/09]

tolgama: < T. + T. “pusuya yatan asker” (ÇTS, 1145) (T. < *tolga-* “dolamak, etrafını sarmak” bk. EDPT, 497 + T. -*ma*) “*Terdike ‘ğa kim Sengā uruşıda on qol tolgaması édi.*” [BN: 326b/8]

tüfekçi: < T. + T. “tüfekçi” (< T. *tüfek* “tüfek” bk. ÇTS, 1168 + T. +*çi*) “*Çerig yarağığa ve top u tüfekçiniñ dārū ve caydağığa penc-şenbe küni Şafer ayınıñ sekizide cemī‘ vechdārniñ vechidin ferman boldı.*” [BN: 345a/9]

tüfekendāz: < T. + Far. “tüfekçi, tüfek kullanan” (OTS, 1560) (< T. *tüfek* “tüfek + Far. *endāz* “atan, atıcı”) “*Üstād ‘Alī Qulı qazan u firengi u żarbzannı qurup qalın tüfek-endāzlar bile bu yerdin uruş engizin qılğay.*” [BN: 370a/9]

tümen bégi: < T. + T. “bin başı, bin kişilik ordu birliğinin komutanı” (Turan, 2019: 213) (< T. *tümen* “pek çok, on bin” bk. EDPT, 507 + T. *bégi* “beyi”) “*Ol fursatta Cıras’niñ tümen bégisi Qaşqa Maḥmūd édi.*” [BN: 100b/10]

topçı: < T. + T. “topçu” (< T. *top* “top” bk. EDPT, 434 + T. +*çı*) “*Muştafā Topçı, hem gölniñ sol qolıdın araba üstideki çarbzannlar bile yaḥşı çarbzannlar attı.*” [BN: 266b/14]

3. 9. 2. İstihbaratla İlgili Meslek Adları

cāsus: < Ar. “ajan, casus” (OTS, 189) “*Namāz-ı pīşin mundın bargan cāsūs bu yağılarınñ buzulğanınıñ haberini keltürür.*” [BN: 363b/5]

3. 9. 3. İç Güvenlikle İlgili Meslek Adları

derbān: < Far. “kapıcı, kapı bekçisi” (ÇTS, 283) (< Far. *der* “kapı” + *Far. bān* “koruyucu, sahip”) “*Fi’l-vāqi’ Hüsrev Şāhniñ nökerleriniñ arasında bu iki kişidin kim Seydim ‘Alī Derbān bile Muhibb ‘Alī Qurçı bolğay.*” [BN: 192b/2]

éşik ağa: < T. + Moğ. “kapıcı başı, kapı ağası” (ÇTS, 545) (< T. *éşik* “eşik, kapı” + Moğ. *aga* “ağabey”) “*Sultān Aḥmed Mīrzā qaşıda éşik ağa édi.*” [BN: 23a/6]

kütavullıq: < Moğ. + T. “muhafızlık, bekçi” (ML, 43; ÇTS, 687) (< Moğ. *keptegül* “yatanlar, yani gece nöbetçi kıtası” + T. *+lıq*) “*Çārbāğniñ éşikidin Dost Serpūlī piyāde kim Kābilde merdāneliği cihetidin ri’āyet qılıp kütavullıq manşıbını bérıp Kābilde qoyulup édi.*” [BN: 198b/16]

qaravul: < Moğ. “gözetçi, bekçi; müfreze, posta; keşif kolu” (ML, 43) (< Moğ. *karagül, kara’ul*) “*Bu qaravulniñ haberini tapıp buzulup iki pīlini öltürüp köçer. Bir bégini qaravul yosunluq qoyğan ékendür.*” [BN: 367a/9]

qaravulluq: < Moğ. + T. “gözetçi, bekçi; müfreze, posta; keşif kolu” (< Moğ. *karagül, kara’ul* + T. *+luq*) “*Bégler, nevbet bile qaravulluqqa ta’yīn boldılar. ‘Abdul ‘Azīz qaravulluq nevbetide ilgeri kéynini mülāhaza qılmay rāst Kānvāhe’ğa barıptur kim Siktī’din bés kürūh yoldur.*” [BN: 310a/11]

qur bégi: < Moğ. + T. “silahdar, cebeci” (Turan, 2018: 166) (< Moğ. *qur* “silah” + T. *bégi* “beyi”) “*Ebū’l Ḥasan Qurbéginiñ inisi Muḥammed Ḥüseyn hem Mīrzā Ḥāngā nöker bolup édi.*” [BN: 198a/15]

qur bégilik: < Moğ. + T. + T. “silahdarlık, cebecilik” (< Moğ. *qur* “silah” + T. *bégi* “beyi” + T. *+lik*) “*Şeyḥ Dervīş Kōkeldaş, kim ekşer qazaqlıqlarda bile édi, qurbégilik menşebi anda édi.*” [BN: 160a/10]

qurçı: < Moğ. + T. “silahdar, cebeci” (ML, 36) (< T. *qur* “silah” + T. *+çı*) “*Yana Muḥammed Qurçı, kim Ḥusrev Şāh’niñ bir qurçısı édi, ol vaqt Ḥamlengānanıñ éligide édi.*” [BN: 154b/13]

yatış: < T. “hükümdarın yattığı odayı korumakla görevli memur” (ÇTS, 1240) “*Ḥaremğa yavuq étkende çehre-çürpe ve yatış éli yandılar.*” [BN: 216a/14]

3. 10. Haberleşme ve İletişimle İlgili Meslek Adları

3. 10. 1. Haber ve Posta İşleriyle İlgili Meslek Adları

tavaçı⁸: < Moğ. “ulak, haberci” (ÇTS, 1089) (< Moğ. *togaca* “saymak toplamak, hesaplamak”) “*Vilāyet’niñ atlıq yayaq çeriglerige qadağa bile tavaçılar ve muhaşşillar yiberildi.*”[BN: 66a/9]

yamçı: < Moğ. + T. “postacı, haberci” (ÇTS, 1226) (< Moğ. *yam* “posta atı, ulak atı, yük atı” + T. +ç*i*) “*Her on sékiz kürūhda altı yam atı bağlağaylar. Yamçı ve sāyiske ‘ulūfe ve atlarğa ‘alīq ta‘yīn bolğay.*”[BN: 351a/10]

3. 10. 2. Diplomasiyle İlgili Meslek Adları

élçi⁹:< T. + T. “elçi” (EDPT, 129) (< T. *el* “halk” + T. +ç*i*) “*Ol cümledin biri budur kim Semerqand hākimi éken fırsatlar Özbekdin élçi kélür. Özbek ulusıda bu élçi zorğa meşhūr ékendür.*”[BN: 21a/3]

élçilik: < T. + T. + T. “elçilik” (< T. *el* “halk” + T. +ç*i* + T. +*lik*) “*Sultān Sa’īd Hāndın ‘ammı Seyyid Muḥammed Mīrzā Semerqandğa maña élçilikke kélgende aña qoşulup bardı.*”[BN: 10a/9]

3. 11. Hayvancılıkla İlgili Meslek Adları

çopān: < Far. “çoban” (ÇTS, 255) “*Qoyçı ve çopān gāhī gele vū remānı bu yol ve tengī bile indürür üçün bu yolnı Gūsfendliyār dēr érmişler.*”[BN: 147b/14]

filbān: < Far. + Far. “fil bakıcısı” (OTS, 387) (< Far. *fil* “fil” + Far. *bān* “koruyucu, sabip”) “*Bu dervāzenin çıqışıda bir filniñ şüretini mücessem qılıpturlar. Üstide iki filbān qılıpturlar.*”[BN: 340b/14]

qoyçı: < T. + T. “çoban, koyuncu” (EDPT 634; ÇTS 651; ML, 38) (< T. *qoy* “koyun” + T. +ç*i*) “*Qoyçı ve çopān gāhī gele vüremānı bu yol ve tengī bile indürür üçün bu yolnı Gūsfendliyār dēr érmişler.*”[BN: 147b/14]

oğlaqçı: < T. + T. “oğlakçı” (< T. *oğlaq* “oğlak” bk. ÇTS, 858; EDPT, 84 + T. +ç*i*) “*Şāh Maḥmūd Oğlaqçı, kim ménin ābdān içkilerimdin édi.*”[BN: 152b/12]

parsçı: < T. + T. “parsçı, vahşi hayvan terbiyecisi” (ML, 37) (< *pars* “pars, leopar” bk. EDPT, 368 + T. +ç*i*) “*Bu Mīr Muḥammed’ğa ve yana tüfek-endāzlardın Pehlīvān HacıMuḥammed ve Pehlīvān Behlül ve Velī Parsçı’ğa yeke ḥancer ‘ināyet boldı.*”[BN: 352b/8]

⁸tavaçı sözcüğüyle ilgili geniş bilgi için bk. Hayrunnisa Alan, “Tavacı”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 40, 2011, s. 177-178

⁹élçi sözcüğüyle ilgili geniş bilgi için bk. Şen, age., s. 166-167

sārbān: < Far. + Far. “deveci” (OTS, 1275) (< Far. *sār* “deve” + Far. *bān* “koruyucu, sahip”) “Dü-şenbe küni aynıñ yégirme béşide Derviş Muḥammed Sārbānga ḥāşşa ḥil‘at ve égerlig at ‘ināyet qılıp nökerlikke yükündürüldi.” [BN: 241b/6]

sāyis: < Ar. “seyis” (OTS, 1280) “Her on sékiz kürühda altı yam atı bağlağaylar. Yamçı ve sāyiske ‘ulüfe ve atlarğa ‘alīq ta ‘yīn bolğay.” [BN: 351a/10]

3. 12. Hizmetle İlgili Meslek Adları

3. 12. 1. Köle Olarak Çalışan Hizmetçiler

çāker: < Far. “kul, köle” (OTS, 224) “Tanlası seşenbe küni aynıñ altısında Qaraça’niñ Hindustānī çākeri Māhim’niñ Qaraça’ğa bitilgen fermānını alıp kélđi.” [BN: 361b/8]

çākerlik: < Far. + T. “kulluk, kölelik” (< Far. *çāker* “kul, köle” + T. +*lik*) “Ba’zısı kélip çākerlik ve qulluqñı qabūl ettiler.” [BN: 375b/14]

dādek: < Far. “halayık, cariyе” (ÇTS, 267) “Ol dādekđin kim zehrni Aḥmed Çāşnīgīr’ğa yiberür. Yana bir dādekni anıñ soñıça yibertür kim körgey ol zehrni bére müdür, yoq mu?” [BN: 305b/8-9]

ğuma: < “kuma, cariyе” (ÇTS, 405) “Ğuma u ğunçaçı ḥaylī bar éđi. Bir Ümīd Ağaçe éđi.” [BN: 12b/9]

ğunçaçı¹⁰: < Far. + T. “cariye” (Teres, 2009: 126) (< Far. *ğunça* “gonca” + T.+*çı*) “Yana iki qızğunçaçıdın bolup éđi. Biriniñ atı Receb Sulṭān, yana biriniñ Muḥibb Sulṭāndur.” [BN: 27b/14]

ğunçaçılıq: < “cariyelik” (< Far. *ğunça* “gonca” + T. +*çı* + T. +*lıq*) “Herī’de Sulṭān Ḥüseyin Mīrzā aldı ve sévđi. Ğunçaçılıq mertebesidın bégimlik mertebesiga teraqqī qıldı.” [BN: 169a/11]

ḥidmetkārılıq: < Ar. + Far. + T. “hizmetkārılık” (ÇTS, 467) (< Ar. *ḥidmet* “hizmet” + Far. *kār* “eden, edici” + T. +*lıq*) “Bikre mācīt’niñ uluq i’tibārılıq Esūkatlıq Hindūsıdın kişiler kélip qulluq ve ḥidmetkārılıq izḥārını qılıp özige yetmiş leklig vech ü istiḳāmet istid‘ā qılıp éđi.” [BN: 342b/10]

qul: < T. “kul, köle” (ÇTS, 665; EDPT, 615) “İş aña yétti kim bizniñ él ḥandeq yaqasığaça barıp qul ve dādek keltürürler éđi.” [BN: 43b/4]

¹⁰ Hasan Eren’e göre *ğuma* sözcüğünün kökeni tam olarak bilinmemektedir. *ğuma* sözcüğü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Hasan Eren, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 1999, s. 266

qulluq: < T. + T. “kulluk, kölelik” (ÇTS, 667; EDPT, 620) (< T. *qul* “kul, köle” + T. +*luq*)
“Merğīnānnı tapşurup bir nev‘ qulluq ve hıdmetkārlıq qılğay mén.”[BN: 60b/1]

qulluqçı: < T. + T. + T. “hizmetkâr” (ÇTS, 667) (< T. *qul* “kul, köle” + T. +*luq* + T. +*çı*)
“Sind suyu yaqasıdağı köçlerde hıdandaq boldı kim bir qulluqçı üç yüz uy dört yüz uy keltürür édi.”
 [BN: 151b/10]

nöker: < Moğ. “birinin hizmetinde veya maiyetinde olan kimse, kul, köle” (ÇTS, 852) *“Yana qızım Ma ‘şüme’niñ ve oğlum Hindāl’niñ nökerlerige tügmelig çekmenler ve qumāş hil‘atlar in ‘ām boldı.”*[BN: 352b/11]

nökerlik: < Moğ. + T. “kölelik” (ÇTS, 852) (< Moğ. *nöker* “kul, köle” + T. +*lik*) *“Dü-şenbe küni aynıñ yégirme béşide Dervīş Muḥammed Sārbānga hāşsa hil‘at ve égerlig at ‘ināyet qılıp nökerlikke yükündürüldi.”*[BN: 241b/6]

server qul¹¹: < Far. + T. “hademeler başı” (< Far. *server* “başkan” + T. *qul* “kul, köle”) *“Él yangandın soñ mén ve server qul şehr sarı yürüdük.”*[BN: 216b/2]

3. 12. 2. Belli Bir Görevle Yükümlü Hizmetçiler

āftābeçılıq: < Far. + T. + T. “ibrikçilik” (< Far. *āb-tābe* “ibrik” bk. OTS, 17 + T. +*çı* + T. +*lıq*)
“Yūnus Hān qaşıda āftābeçılıq qılıp soñra bég bolup édi.”[BN: 15b/7]

rikābdār: < Ar. + Far. “üzengi tutan, üzengici” (OTS, 1236) (< Ar. *rikāb* “üzengi” + Far. *dār* “koruyan, tutan”) *“Çehār şenbe küni Muḥarrem aynıñ yégirme törtide Muḥammed ‘Alī Haydar Rikābdār’rı Humāyūn’ğa qadeğa bile yiberildi kim leşker-i Pūreb yağıları qaçmış.”*[BN: 303a/8]

bekāvul¹²: < Moğ. “hükümdara çıkan yemeği kontrol etme görevini yapana verilen rütbe” (ML, 41; ÇTS, 118; Teres, 2009: 324) (Moğ. *böke-gül*) *“Bu keyfiyyetni bu éşitip Aḥmed Çāşnīgīr’ge kim Hindūstān éli bekāvulnı çāşnīgīr dérler.”*[BN: 305b/4]

çāşnīgīr: < Far. + Far. “çeşneci” (OTS, 227) (< Far. *çāşnī* “tat, lezzet” + Far. *gīr* “tutan, alan”) *“Ol çāşnīgīrni pāre pāre qıldurdum. Bavurçını tirigley tērisini soydurdum.”*[BN: 306b/7]

hāşsa bekāvulluq¹³: < Ar. + Moğ. + T. “aşçıdan daha yüksek rütbeli memur” (< Ar. *hāşsa* “özel”+ Moğ. *bekāvul* “çeşnigir” + T. +*lıq*) *“Egerçi mundın burun hem hıdmetidin ve*

¹¹*server qul* sözcüğü Arat tarafından “hademeler başı” olarak açıklanmıştır. bk. Arat, age., s. 342

¹²*bekāvul* sözcüğü ile ilgili geniş bilgi için bk. Teres, age., s.324

¹³*hāşsa bekāvulluq* Arat tarafından “aşçılık’tan daha yüksek bir derece” şeklinde açıklanmıştır. bk. Arat, age., s. 232-233

merdāneliqlarından, kim néçe nevbet t̄āh̄ir bolup édi, ri‘āyeti ve şefqatı maqāmıda bolup bavurçılıq mertebesidin h̄āşşa bekāvulluq mertebesigā yétkürüp érdim.”[BN: 151b/3]

3. 13. Meşru Olmayan Meslek Adları

düdz: < Far. “hırsız” (OTS, 292) “*Kābil bile Lemgān arasıdağı Afğānlar amānlıqta hem düzd ü düzd afşardurlar. Mundaq veqāyi‘ni h̄od tilep tapa almaslar.*”[BN: 213b/13]

oğrı¹⁴: < “hırsız” (ÇTS, 859; EDPT, 90) “*Serhadd béglerinin ma‘āş u ihtilātidin qazaq ve oğrınıñ şekve u şikāyetidin qazaqqa nēmeler bitip édi.*”[BN: 361a/9]

oğurluq: < “hırsızlık” (EDPT, 93) (oğur“hırsız” + T. +luq) “*Kéntler muğāyeret ve münāferet cihetidin yağılıqqa ve oğurluqqa ve rehzanlıqqa yüz qoyup édiler.*”[BN: 294b/4]

qazaq¹⁵: < T. “göçebe, evsiz barksız” (ÇTS, 601) “*Qazaqqa ruşsat bérıp serhadd béglerige fermānlar boldı kim qazaq ve oğrını men‘ qılıp yahşı ma‘āş u ihtilāt qılğaylar.*”[BN: 361a/11]

qazaqlıq: < T. + T. “hırsızlık” (ÇTS, 601) (< T. qazaq “hırsız, göçebe” + T. +lıq) “*Belki oğurluq ve qazaqlıq bile küçletmekiniñ ihtimāli bardur.*”[BN: 70b/10]

rehzanlıq: < Far. + Far. + T. “yol kesicilik, eşkıyalık” (ÇTS, 915) (< Far. reh “yol” + Far. zen “vuran” + T. +lıq) “*Kéntler muğāyeret ve münāferet cihetidin yağılıqqa ve oğurluqqa ve rehzanlıqqa yüz qoyup édiler.*”[BN: 294b/4]

3. 14. Müzik ve Eğlenceyle İlgili Meslek Adları

bāzī-ger: < Far. + Far. “oyuncu, dansöz” (OTS, 114) (< Far. bāzī “oyun, eğlence” +Far. ger “eden, edici”) “*Aş tartılğandın soñ fermān boldı kim Hindustān‘nıñ bāzīgerleri kelip oyunlarını körsetgeyler.*”[BN: 353a/2]

fāhişe: < Ar. “hayat kadını” (OTS, 358) “*Ebyātı kim şāhnıñ ef‘āl u aḥvālide déptür h̄āşıl kim şāhnı celebī vü fāhişe qılıptur.*”[BN: 181b/5]

ğičekī¹⁶: < Far. “ğiček sanatçısı” (< Far. ğiček “bir çeşit kopuz, gitar ya da keman; kemençe” bk. PED, 881; + Far. nispetī si) “*Yana Şāh Qulı Ğičekī édi. ‘Irāqī‘dür. Ḥorāsān‘ğa kélip sāz meşk qılıp teraqqī qıldı.*” [BN: 182a/12]

¹⁴Hasan Eren’e göre kökeni kestirilemeyen oğrı sözcüğü Eski Türkçeden beri bütün tarihî Türk şivelerinde kullanılmıştır. bk. Eren, age. s. 421

¹⁵ qazaq ve oğrı sözcüklerini Arat “çapulcu hırsız” olarak açıklamıştır. bk. Arat, age. s. 580

güyende: < Far. “okuyucu, şarkı söyleyen” (ÇTS, 408) “*Sāzendeler sâz çaldılar ve güyendeler néme ayttılar.*”[BN: 343b/14]

h̄ānende: < Far. “şarkıcı, şarkı yorumcusu” (OTS,473) “*Taşqarıdın H̄acı Pîr Bekāvul ve uluq ağalar ve né kim bolğan sâzende ü h̄ānende kélip Sultān Maḥmūd Mîrzāniḡ H̄ānzāde Bégimdin bolğan uluq qızını Ḥaydar Mîrzāğa kim Pāyende Sultān Bégimdin bolup édi.*”[BN: 35b/9]

lūlî: < Far. “çengi, şarkı söyleyip oynayan kadın” (OTS, 800) “*Lūlîler kelip işlerin körsettiler. Hindūstān lūlîleri ba ‘zî işleri körsetedürler kim ol vilāyetlerniḡ lūlîleridin körülmeydür édi.*” [BN: 353a/3]

nāyî: < Far. “neyzen, ney üfleyen” (OTS, 1123) “*Üstād Qul Muḥammed ve Şeyḡî Nāyî ve Ḥüseyn ‘Ūdî, kim sâzda serāmed édiler.*”[BN: 171a/9]

raqqāşlıq: < Ar. + T. “dansözlük” (< Ar. *raqqās* “dans eden, oyun oynayan” bk. OTS, 1222 + T. +lıq) “*Uşbu üyge kélgende āḡır mestliḡlarda Yūsuf ‘Alî Kökeldaş qopup raqqāşlıq qıldı. Şāḡib-i uşul kişi édi. Yaḡşı raqş qıldı.*”[BN: 190a/11]

sāqî: < Ar. “içki dağıtan, içki sunan” (OTS, 1267) “*Tökülgen egerçi tolmasa ey sāqî tökülgenimiz bu devrde tolgusıdur.*”[BN: 87b/8]

sāzende: < Far. “çalgıcı” (OTS, 1280) “*Taşqarıdın H̄acı Pîr Bekāvul ve uluq ağalar ve né kim bolğan sâzende u h̄ānende kélip Sultān Maḥmūd Mîrzāniḡ H̄ānzāde Bégimdin bolğan uluq qızını Ḥaydar Mîrzāğa kim Pāyende Sultān Bégimdin bolup édi.*”[BN: 35b/9]

şārābdār: < Ar. + Far. “bardak taşıyıcı” (PED, 739) (< Ar. *şārāb* “şarap” bk. + Far. *dār* “koruyan, tutan”) “*Bularniḡ hem ataları Sultān Fîrüz ve ol selāḡiḡa şārābdār ékendürler.*” [BN: 271a/3]

ṡanbūraçı: < A. + T. “tamburacı” (< Ar. *ṡanbūra* “tambura” bk. ÇTS, 1076 + T. +çı) “*Nūrullah ṡanbūraçı qaşımında sâz çaladur édi.*”[BN: 157b/6]

‘ūdî: < Ar. “ud sanatçısı” (OTS, 1565) “*Üstād Qul Muḥammed ve Şeyḡî Nāyî ve Ḥüseyn ‘Ūdî kim sâzda serāmed édiler.*”[BN: 171a/9]

3. 15. Sağlıkla İlgili Meslek Adları

¹⁶ *giçeki* sözcüğü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Kemal Eraslan, Alî Şîr Nevayî Mecâlisü'n-Nefâyis I (Giriş ve Metin), TDK Yay., Ankara. s. 591

baḥşı¹⁷: “hekim, cerrah” “*Yaramnı baqqalı Ateke Baḥşı atlıq Moğul cerrāhını yiberiptür. Moğul éli cerrāhını hem baḥşı dér. Cerrāhılıqda bisyār ḥāzik édi.*” [BN: 108b/14]

cerrāḥ: < Ar. “ameliyat yapan, operatör, cerrah” (OTS, 202) “*Yaramnı baqqalı Ateke Baḥşı atlıq Moğul cerrāhını yiberiptür. Moğul éli cerrāhını hem baḥşı dér. Cerrāhılıqda bisyār ḥāzik édi.*” [BN: 108b/14]

cerrāhılıq: < Ar. + T. “cerrahlık” (< Ar. *cerrāḥ* “ameliyat yapan, operatör, cerrah” + T. + *lıq*) “*Moğul éli cerrāhını hem baḥşı dér. Cerrāhılıqda bisyār ḥāzik édi.*” [BN: 108b/14]

tabīb: < Ar. “doktor” (OTS, 1406) “*Bir Ḥorāsānılıq tabīb bar édi Seyyid Tabīb dérler édi.*” [BN: 156b/13]

3. 16. Sporla İlgili Meslek Adları

böke: < T. “savaşçı, güreşçi” (EDPT, 324; ÇTS, 167) “*Özbek zor kişini böke dér émiş. Cānī Bég dér kim “Böke mu sēn? Böke bolsañ, kél, güreşeliñ.*” [BN: 21a/4]

küştiğir: < Far. + Far. “güreşçi” (OTS, 776) (< Far. *küşti* “güreş” + Far. *gīr* “tutan, alan”) “*Küştiğirler hem kelip küşti tuttılar.*” [BN: 366a/4]

küştiğirlik: < Far. + Far. + T. “güreşçilik” (< Far. *küşti* “güreş” + Far. *gīr* “tutan, alan” + T. + *lik*) “*Yigitler bir pāre şūḥluq qıldılar. Bir pāre küştiğirlik qıldılar.*” [BN: 366a/2]

muştzen: < Far. + Far. “yumruk vuran, boksör” (OTS, 997) (< Far. *muşt* “yumruk” + Far. *zen* “vuran, vurucu”) “*Mušt-zen ve pūr şerr ü şūr éldür.*” [BN: 3b/3]

pehlivān: < Far. “güreşçi, pehlivan” (OTS, 1184) “*Ordudın yoqqarıraq bir aralda kémeni turğuzup pehlivānları küştiğe salduk.*” [BN: 366b/4]

3. 17. Tarımla İlgili Meslek Adları

fālīzkār¹⁸: < Far. + Far. “bostancı” (< Far. *fālīz* “sebze bahçesi” bk. ÇTS, 886 + Far. *kār* “eden, edici”) “*Belḥī fālīzkārını qavun ikkele qoyulup édi. Bir nece qavun saḥlağan ékendür.*” [BN: 308b/5]

¹⁷ Babur eserinde Moğol halkının “*cerrah*” sözcüğünün karşılığı olarak “*baḥşı*” sözcüğünü kullandığını açıklamıştır. Kökeni ile ilgili görüş birliği olmayan “*baḥşı*” sözcüğü ile ilgili geniş bilgi için bk. Orhan F. Köprülü, “Baḥşı”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 4, 1991, s. 220-521

¹⁸ *fālīzkār* sözcüğünü Arat “bostancı” olarak açıklamıştır. bk. Arat, age., 2000, s. 610

kārende: < Far. “ekici, dikici” (Merçil, 2000: 55) “*Kārendesi kāfirdür. Aşlıq alurlar.*” [BN: 140a/11]

sebzikārliq¹⁹: < Far. + Far. + T. “bahçıvanlık” (< Far. *sebzi* “yeşillik” + Far. *kār* “eden, edici” + T. + *lıq*) “*Bu cāhlardın su tartıp sebzikārliqlar qılıp ve güller ve dırahtlar ekiptürler.*” [BN: 342b/2]

3. 18. Ulaşım ve Taşımacılıkla İlgili Meslek Adları

3. 18. 1. Kılavuzlukla İlgili Meslek Adları

başçı: < T. + T. “kılavuz” (EDPT, 378; ÇTS, 106) (< T. *baş* “baş, ön” + T. + *çı*) “*Pīr Sulṭānatlıq Peşā’ī başçı édi. Qarılığdın mu, yā aldaraganıdın mu, yā qarnıñ uluğluğdın mu, yolını yoqattı.*” [BN: 193a/8]

bedraqa: < Far. “kılavuz” (OTS, 120) “*Şenbe küni aynıñ üçide Hindū Beg kim Kābil’din bedraqa bolup kelip édi.*” [BN: 381a/2]

yurtçı: < T. “kılavuz; konakçı” (ÇTS, 1263; ML, 37) (< T. *yurt* “çadır” bk. EDPT, 958 + T. + *çı*) “*Aḫmed Yasavul bile Qara Aḫmed Yurtçını dağı Kābildağı béglerge yiberildi kim uşol mī’ād bile kéldük.*” [BN: 197b/10]

3. 18. 2. Taşımacılıkla İlgili Meslek Adları

cālebān: < Far. + Far. “sal kullanan kişi, gemici” (< Far. *cāle* “sal” bk. OTS, 183 + Far. *bān* “koruyucu, sahip”) “*Muḫāliflerniñ soñıça ötmek üçün burunraqdın cālebānlardın bir ikini Kālpī yiberilip édi kim bolğan kēmelerni kēltürgeyler.*” [BN: 379b/1]

kēmeçi: < T. + T. “gemici, kayıkçı” (EDPT, 722; ÇTS, 634) (< T. *kēme* “gemi” + T. + *çı*) “*Bir kēmeçiniñ ayağığa taş tégip ayağı sıdı.*” [BN: 373a/6]

keştībān: < Far. + Far. “gemici” (OTS, 746) (< Far. *keştī* “gemi” + Far. *bān* “koruyucu, sahip”) “*Haldī güzeride elligçe kēme yığıp keştībānlarğa müzd bėrip men velī keştībānlar Bengālī’niñ kēlür āvāzesidin bisyār mütevehhimdürler.*” [BN: 370b/10]

3. 19. Yöneticilik ve İdari Hizmetlerle İlgili Meslek Adları

3. 19. 1. Devlet Yönetimiyle İlgili Meslek Adları

¹⁹*sebzikārliq* sözcüğünü Arat “bahçıvanlık” olarak açıklamıştır. bk. Arat, age.,2000, s. 552

bég: < T. “bey, amir” (EDPT, 322; ÇTS, 115) “*Bābur Mīrzāğa hīdmet qılğandır. ‘Ömer-Şeyh Mīrzā qaşıda andın uluğraq bég yoq édi.*”[BN: 13b/9]

béglık: < T. + T. “beylik, amirlik” (EDPT, 326; ÇTS, 116) “*Ahsīde Qāsım ‘Aceb’ni kim içki cergeside édi, imdi béglık mertebesığa yétip édi, ‘āriyeti qoyuldı.*”[BN: 63b/13]

daruğa²⁰: < Moğ. “vali; subaşı, şef” (ÇTS, 274) “*Ol yurttın köçkende Şāh Bég nökeri Fāzıl Kōkeldaş’nıñ kim Sīvī’niñ daruğası édi, yégirmiçe qaravulluqqa kélgen kişisini tutup kélürdiler.*” [BN: 152a/3]

daruğalıq: < Moğ. + T. “valilik; subaşılık, şeflik” (< Moğ. *daruğa* “vali” + T. + *lıq*) “*Kābul’niñ dārūğalıqı ve Pençhīr ve Kedī Hezāre ve gūşlūk ve éşik ihtiyārı tamām anda édi.*” [BN: 231a/14]

melik: < Ar. “hükümdar, padişah” (OTS, 873) “*Avdın yanıp da Elingār’da meliklerniñ bāğığa tüşüp şöhet tutuldı.*”[BN: 251a/13]

mīrmīrān: < Far. + Far. “beylerbeyi” (OTS, 932) (< Far. *mīr-i mīrān*) “*Uruqñı kim Hāce Mīrmīrān başlap kéledür édi, utrusığa başçı yiberildi.*”[BN: 221b/10]

quş bégı: < T. + T. “Türkistan’da vezir makamında bir rütbe ismi” (ÇTS, 674) (< T. *quş* “ordu” + T. *bégı* “beyi”) “*Hasan ‘Ali Celāyır Sultān Hüseyin Mīrzā qaşıda quş bégı édi.*” [BN: 174b/11]

pādşāh: < Far. “Padişah, hükümdar” (OTS, 1177) “*Ramazān ayı tārīh-i sekiz yüz toqsan toquzda Fergāna vilāyetide on iki yaşta pādşāh boldum.*”[BN: 1b/2]

pādşāhlıq: < Far. + T. “padişahlık, hükümdarlık” (ÇTS, 884) (< Far. *pādşāh* “padişah, hükümdar” + T. + *lıq*) “*Bu nevbet Semerqand şehride yüz kün pādşāhlıq qıldım.*”[BN: 53b/1]

şıqdār: < Far. “vali” (PED, 750) “*Narığı dervāzedin Behār şıqdārı qaçıp kéter.*”[BN: 368b/8]

şıqdārlıq: < Far. + T. “valilik” (< *şıqdār* “vali” + T. + *lıq*) “*Biyāne’niñ şıqdārlıqını Dost Éşik Aqa’ğa berildi.*”[BN: 327a/8]

vezīr: < Ar. “vezir, paşa” (OTS, 1610) “*Uşbu Ebū’l Fetħatlıq bile hem-rāh Şāhzāde Mungīr’niñ ve Hasan Hān Leşker vezīrniñ Halīfe’ğa bitilgen haţtlarñı kélürdi.*”[BN: 375b/11]

²⁰*daruğa* sözcüğü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Abdülkadir Yuvalı, “Daruga”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 8, 1993, s. 505-506

sultān: < Ar. “sultan, padişah” (OTS, 1338) “*‘Ubeyd Hān Herī nevāhīside turuş yarağını tapmay cemī‘ Belh ve Hişār ve Semerqand ve Taşkend’deki hān ve sultānlarđa qadağa bile kişiler çapturur.*”[BN: 347a/11]

3. 19. 2. İdari İşlerin ve Devlet Kurumlarındaki Çeşitli Hizmetlerin Yerine Getirilmesiyle İlgili Meslek Adları

ahtaçı: < Moğ. + T. “ahır kahyası, ahırcı başı, atçı” (ML, 34) (< Moğ. *ahta*, *akta* “iğdiş edilmiş at” + T. + çı) “*Şenbe küni aynıñ on sékkizide çārbāđdın tün yarımıda atlandım. Tün qaatar ve ahtaçını yandurdum.*”[BN: 247a/07]

‘alemdār: < Ar. + Far. “sancaktar” (OTS, 41) (< Ar. *‘alem* “bayrak, sancak” + Far. *dār* “koruyan, tutan”) “*Bihre ve Hoşāb olturuşluđ Belūclarđa Haydar ‘Alemdārını yiberilip édi.*”[BN: 225b/13]

kalāntarī: < Far. “kasaba yöneticisi, muhtar” (PED, 1041) “*Mén bir kalāntarīniñ üyige tüştüm. Qarı kişi édi. Altmış yetmişde bar édi.*”[BN: 97a/6]

kedhüdā: < Far. + Far. “bir kimsenin maiyetinde çalışan kişi, kahya” (OTS, 732; ÇTS, 604) (< Far. *ked* “ev” + Far. *hüdā* “sahip”) “*Yétmiş séksen ābdān kedhüdālar tam altığa qalıp öldiler.*”[BN: 157b/1]

mīrāhūr: < Far. + Far. “saray ahırının amiri” (ÇTS, 764) (< Far. *mīr* “bey, emir” + Far. *āhūr* “ahır”) “*Muhammed Başısı ve ‘Abdul ‘Azīz Mīrāhūr ve Mīr Hūr Bekāvulge hüküm boldı kim Çeşme Terede turup éldin ğirğavul alğaylar.*”[BN: 239b/6]

muhaşşıl: < Ar. “vergi tahsildarı” (OTS, 954) “*Bir muhaşşılı Hasan Barlas atlıq qarı merdek İlek’tin Ubāç ğaça dürüstluğlar bile muhaşşılıq qılıp bizni köçürüp tüşürür édi.*”[BN: 124b/1]

mühdār: < Ar. + Far. “devlet erkanının mühürlerini korumak ve gereken evrakı mühürlemekle görevli memur” (ÇTS, 793) (< Ar. *mühdār* “mühür” < Far. *dār* “koruyan, tutan”) “*Atam hem ri‘āyet qılıp mühdār qılıp édi.*”[BN: 39b/14]

pervāneçi: < Far. + T. “sarayda bir memuriyet unvanı, baş vekil muavini” (ÇTS, 894) (< Far. *pervān* “yol gösteren, kılavuz” + T. + çı) “*Ol furşatta Mecdeddīn Muhammed pervāneçi édi.*” [BN: 176b/10]

şığavul: < Moğ. “mihmandar, konukçu” (ÇTS, 1042) “*Bāqī Şığavul barganda bu iki köhne bī-devletniñ başığa birer sir altun va‘de qılıp édim.*”[BN: 309a/1]

taḥşıldār: < Ar. + Far. “vergi veya gelir toplayan vergi memuru” (OTS, 1422) (< Ar. *taḥşīl* “elde etme, ele geçirme” + Far. *dār* “koruyan, tutan”) “*Mālların törtmiñ qoyğa qarār béríp uluğlarığa tonlar kéydürüp taḥşıldārlar ta‘yīn qılıp yiberildi.*”[BN: 245a/08]

tamğaçı: < T. + T. “damgacı, resim ve vergi tahsildarı” (ÇTS, 1074; EDPT, 505) (< T. *tamğa* “damga” + T. +çı) “*Penc-şenbe küni Rebī‘u‘l-āḥır ayınıñ törtide mundaq muqarrer boldı kim Āgra‘dın Kābil‘ğaça çıqmaq Beg Şāhī Tamğaçı‘nıñ nevīsendeliği bile tınāb urğay.*”[BN: 351a/7]

tuğçı: < T. + T. “sancaktar, bayraktar” (EDPT, 467) (< T. *tuğ* “tuğ, bayrak, sancak” + T. +çı) “*Tuğçı tuğ bağlağuşa fırsat bolmadı. Tuğnı éligige alıp oq atlandı.*”[BN: 106b/9]

3. 20. Diğer Meslek Adları

bıldār: < Far. + Far. “kazıcı” (PED, 224) (< Far. *bīl* “kürek” bk. + Far. *dār* “koruyan, tutan”) “*Araba yétmegen yerge Ḥorāsānī ve Hindustānī bıldārlar ve kalendīlerni salıp ḥandaq qazduruldı.*”[BN: 311a/3]

kalandī: < Far. “kazma kullanan kişi” (Yalçinkaya, 2013; 237) “*Araba yétmegen yerge Ḥorāsānī ve Hindustānī bıldārlar ve kalendīlerni salıp ḥandaq qazduruldı.*”[BN: 311a/3]

kahhār: < Far. “tahtirevan taşıyıcı” (PED, 1066) “*Üstād ‘Alī Qulı bile Muştafā‘ğa zərbzan atmaqqa ve qazan qurmaqqa molcar qoparıp yer yasamaq üçün qalın bıldār u kahhārğa muḥaşşillar ta‘yīn qılıldı.*”[BN: 370b/1]

yaḥdān²¹: < Far. “buzcu” (PED, 1529) “*Kābul‘da yaḥdānlar yaḥı tükense, bu tağdın qar kéltürüp yaḥ-āb qılıp içerler.*”[BN: 136a/9]

4. Sonuç

Babur-nâme’de meslek adı ve unvan olarak toplam 183 sözcük tespit edilmiştir. Tespit edilen 183 meslek adına, aynı meslek adının farklı eklerle türetilmiş şekilleri de dahildir. Meslek adlarının iş kollarına sayısal olarak dağılımı ile meslek adlarının köken ve yapı olarak görünümleri aşağıdaki tablolarda verilmiştir:

²¹yaḥdān sözcüğünün anlamı PED’de “*buz koymak için bir yer, buzhane*” şeklinde verilmiştir. Ancak Arat sözcüğü *buzcu* olarak açıklamıştır. bk. Arat, age., 2000, s. 209

İş Kolu	Sayı	İş Kolu	Sayı
Adalet	2	Haberleşme ve İletişim	4
Avcılık	3	Hayvancılık	7
Büyü Fal ve Kehanet	3	Hizmet	17
Dilencilik	2	Meşru Olmayan Meslekler	6
Din	10	Müzik ve Eğlence	13
Eğitim-Öğretim ve Kültür	15	Sağlık	4
Esnaf ve Zanaatkarlık	17	Spor	5
Gündelik İşler	2	Ulaşım ve Taşımacılık	3
Güvenlik	35	Yöneticilik ve İdari Hizmetler	25
Tarım	3	Diğer Meslekler	4

Tablo 1: Meslek adlarının iş kollarına sayısal olarak dağılımı

Köken ve Yapı	Sayı	Köken ve Yapı	Sayı
Türkçe	28	Farsça + Türkçe (ek)	23
Türkçe + Türkçe	5	Arapça + Türkçe (ek)	10
Farsça	48	Moğolca + Türkçe (ek)	10
Arapça	27	Arapça + Farsça (ek) + Türkçe (ek)	1
Türkçe + Farsça	1	Arapça + Moğolca + Türkçe (ek)	1
Türkçe + Moğolca	1	Arapça + Farsça (ek)	8
Farsça + Türkçe	1	Türkçe + Farsça (ek) + Türkçe (ek)	1
Moğolca + Türkçe	2	Arapça + Farsça + Türkçe (ek)	1
Moğolca	8	Kökeni hakkında görüş birliği olmayan meslek adları	6

Tablo 2: Meslek adlarının köken ve yapı bakımından görünümüleri

Meslek adlarının kökenine ve yapısına bakıldığında sözcüklerin pek çok farklı yolla oluştuğu görülmektedir. Meslek adları türetilirken genellikle Türkçe *+çI*, *+çIIIk*, *+IIk*, *+IIğ* *+IUK*, *+IIkçI* ekleri ve bazı Farsça ekler kullanılmıştır. *çérig bégi*, *miñ bégi*, *qoşun bégi*, *tümen bégi*, *qur bégi*

örneklerinde görüldüğü üzere güvenlikle ilgili meslek adları ve unvanlarda “*béğ*” sözcüğünün işlek olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Eserde Türkçe kökenli meslek adlarının önemli bir yer tutması Babur-nâme'nin ve Doğu Türk yazı dilinin meslek adlarıyla ilgili Türkçe söz varlığı bakımından oldukça zengin olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Arapça, Farsça ve Moğolca meslek adlarının da fazlaca bulunması bu dillerin dönemin Türkçesi üzerindeki etkisini göstermektedir.

Babur'nâme'deki meslek adlarıyla ilgili bir diğer önemli husus ise pek çok kişi adında kişinin mesleğini belirten sözcüklerin de bulunmasıdır. Bu durum Babur'un bazı kişileri tanıtırken yaptığı açıklamalarından anlaşılmaktadır:

“*Atası vilāyetqa kirip néçe maħall sellāhlıq qılğan üçün Qanber ‘Alī Sellāh dēr édiler.’* [BN: 15b/6]

“*Nūrullah Tanbūraçı qaşımnda sâz çaladur édi.*” [BN: 157b/6]

“*Üstād Qul Muħammed ve Şeyhī Nāyī ve Hüseyn ‘Ūdī kim sâzda serāmed édiler.’* [BN: 171a/9]

“*Bir Hōrāsānlıq tabīb bar édi Seyyid Tabīb dērler édi.*” [BN: 156b/13]

Babur-nâme'de farklı iş alanlarında çok sayıda meslek ve unvan tespit edilmesi toplumun uygarlık seviyesini yansıtanın yanında, bu dönemde sosyal, kültürel, askerî, sanatsal, ekonomik vb. yaşamın ne kadar canlı olduğunu ve eserdeki söz varlığının bu dönemi aydınlatmada ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Kısaltmalar

age.: Adı Geçen Eser

Ar.: Arapça

bk.: Bakınız

BN: Babur-nâme

ÇTS: Çağatay Türkçesi Sözlüğü

EDPT: An Etymological Dictionary of PreThirteenth-Century Turkish

Far.: Farsça

ML: Muhâkemetü'l-Lügateyn

Moğ.: Moğolca

OTS: Örnekli Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü

PED: A Comprehensive Persian-English Dictionary

T.: Türkçe

Kaynaklar

- Alan, Hayrunnisa (2011). “Tavacı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, s. 177-17.
- Babur, G̃azī Zāhīrū’ d-dīn Muḥammed (2000). *Vekayi, Babur’un Hâtırâtı* (Çev.Reşit Rahmeti Arat), I-II., Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of PreThirteenth-Century Turkish*. Oxford.
- Çevik, Gökhan (2014). *Babur-nâme’nin [184a-244b] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin ve Sözlük)*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoruhlu, Yaşar (1993). *Türk Sanatının ABC’si*, Simavi Yayınları, İstanbul.
- Eraslan, Kemal (2001). *Alî Şîr Nevayî Mecâlisü’n-Nefâyis I (Giriş ve Metin)*, TDK Yay., Ankara.
- Erdem Uçar, Filiz Meltem (2012). Meslekleri ve İlgi Alanları Açısından Mecâlisü’nnefâyis’teki Şairlerin Sosyal Hayattaki Yeri, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/1 Winter 2012, p.1073-1095, Turkey.
- Eren, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- Güner, Galip (2010). “Kıpçak Türkçesindeki Meslek Adları Üzerine İçerik ve Yapı Bakımından Bir Sınıflandırma Denemesi”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, volume 5/3, Summer 2010, s. 1416-1448.
- Kanar, Mehmet (2003). *Örnekli Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Derin Yay., İstanbul.
- Kavallı, Seda (2016). *Babur-nâme’nin [304a-382a] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin ve Sözlük)*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koca, Duygu (2013). *Babur-nâme’nin [1b-60b] Arasındaki Bölümünün Gramatikal Dizinini ve Sözlüğü*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köprülü, Orhan F., “Bahşi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, 1991, s. 220-521.

- Merçil, Erdoğan (2000). *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, TTK Yay., Ankara.
- Mutlu, Kemal (2017). *Babur-nâme'nin [61a-120a] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin ve Sözlük*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nevâyî, 'Alî Şîr (1996). *Muhâkemetü'l-Lügateyn*, Haz. Sema Barutçu Özönder, TDK, Ankara.
- Steingass, F. (2005). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Çağrı Yay. İstanbul.
- Şen, Serkan (2007). *Orhun, Uygur ve Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Samsun.
- Şirin, Bilal İsmail (2017). *Babur-nâme'nin [120a-183a] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin ve Sözlük)*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Teres, Ersin (2009). *Çağataycada Söz Yapımı*, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal "Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Terzioğlu, Hakan (2016). *Babur-nâme'nin [245a-304b] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin ve Sözlük*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turan, Fikret (2018). *Eski Türkçeden Orta Türkçeye Askeri Rütbe ve Unvanlar*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt: 58, Sayı: 1, 155-173.
- Turan, Fikret (2019). Hindistan Babürlü Devletinde Yazılan Çağatayca Sözlüklerde Devlet Yönetimi ve Askeri Teşkilatla İlgili Kelimelere Dair, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 59, Sayı: 1, 203-220.
- Ünlü, Suat (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Yayınevi, Konya.
- Yalçınkaya, Hamza (2013). *Bâbur'un Hatıratında Geçen İnsan Yapımı Nesne Adları ve Bunların Türk Dili Açısından Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Yuvalı, Abdülkadir (1993). "Daruga", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, s. 505-506.
- Yücel, Bilâl (1995). *Babür Divanı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.